

АНАЛИЗ НА ИНФОРМИРАНОСТТА НА СТУДЕНТИ ЗА РАБОТА С ЛИЦА С АУТИЗЪМ

Силвия Б. Цветкова¹, Стела Й. Дюлгерова²

¹ Медицински университет-Плевен, Факултет Фармация, Плевен, България
silvia.tsvetkova@mu-pleven.bg

² Медицински университет-Плевен, Факултет Здравни грижи, Плевен, България
steladyulgerova@abv.bg

РЕЗЮМЕ Разстройствата от аутистичния спектър (РАС) се оценяват като значим здравен проблем, който изисква специализиран подход и мултидисциплинарна грижа. Анализът на вида и качеството на оказваната помощ в България на засегнатите от РАС и техните семейства очертава редица дефицити в здравен, социален и образователен аспект при диагностиката, терапията и подпомагането.

Целта на проучването е да се установи нивото на информираност и подготовка на студентите за работа с лица с аутистично разстройство. За тази цел е проведено анкетно проучване сред студенти от втори и трети курс специалност „Медицинска сестра“ в Медицински университет–Плевен, като в настоящия материал са анализирани отговорите на 80 от тях. Използвана е Анкетна карта със 17 айтема. Получените резултати показват наличие на ориентировъчни общи познания, но съществуват определени пропуски, особено по отношение на комуникацията и междуличностните взаимодействия с такива пациенти. Резултатите подчертават необходимостта от въвеждане на по-задълбочено обучение в рамките на академичната програма, поради нарастването на практическите нужди от компетентност на медицинските сестри за работа с тази категория лица и в частност - деца.

Ключови думи: аутистично разстройство, информираност, обучение, студенти специалност „медицинска сестра“

ANALYSIS OF STUDENTS' AWARENESS ABOUT WORKING WITH PEOPLE WITH AUTISM

Silvia B. Tsvetkova¹, Stela Y. Dyulgerova²

¹ Medical university-Pleven, Faculty of Pharmacy, Plevен, Bulgaria
silvia.tsvetkova@mu-pleven.bg

² Medical university-Pleven, Faculty of Health Care, Plevен, Bulgaria
steladyulgerova@abv.bg

ABSTRACT. Autism spectrum disorders (ASD) are assessed as a significant health problem that requires a specialized approach and multidisciplinary care. The analysis of the type and quality of assistance provided in Bulgaria to those affected by ASD and their families outlines a number of deficits in health, social and educational aspects in diagnosis, therapy and support.

The aim of the study is to establish the level of awareness and preparation of students for working with individuals with autistic disorder. For this purpose, a survey was conducted among second and third year students of the Nursing specialty at the Medical University-Pleven, and the responses of 80 of them were analyzed in this material. A Questionnaire with 17 items was used. The results obtained show the presence of indicative general knowledge, but there are certain gaps, especially in terms of communication and interpersonal interactions with such patients. The results emphasize the need to introduce more in-depth training within the academic program, due to the increasing practical needs for nurses' competence in working with this category of individuals, and in particular - children.

Keywords: autistic disorder, awareness, training, nursing students

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Аутизмът и неврологичните разстройства са сред приоритетните психични и неврологични състояния, обсъждани на IV среща на ООН, определени като високо ниво сред незаразните и психичните заболявания (WHO, 2025).

Аутизмът представлява спектър от невноразвитийни нарушения, характеризиращи се с дефицити в социалните взаимодействия, комуникацията и повтарящи се модели на поведение (Левтерова, Августинов, 2015; Августинов, 2014).

През последните десетилетия, поради сериозно нарастващата честота на случаите, се обръща все по-засилено внимание върху етио-пато-генезата на тези разстройства (табл.1). За съжаление, няма единен отговор относно детерминантите/факторите, с което се възпрепятстват превенцията и профилактиката (Терзиев и кол., 2016). Все още методологията за работа с такива лица не е еднозначна и специалистите не разполагат с единни методологични стандарти. По данни на НПО около 140 000 деца в България са засегнати от аутизм.

Таблица 1. Разпространение на разстройства от аутистичния спектър (РАС)¹

Година на доклада	Година на раждане	Честота (1 на X деца)	Разпространение (на 1000)
2000	1992	1 на 150	6.7
2002	1994	1 на 150	6.6
2004	1996	1 на 125	8.0
2006	1998	1 на 110	9.0
2008	2000	1 на 88	11.3
2010	2002	1 на 68	14.7
2012	2004	1 на 69	14.5
2014	2006	1 на 59	16.8

¹ ADDM Network 2000-2022: Combining data from all ADDM Network sites. <https://www.cdc.gov/autism/data-research/index.html>. May 27, 2025

2016	2008	1 на 54	18.5
2018	2010	1 на 44	23.0
2020	2012	1 на 36	27.6
2022	2014	1 на 31	32.2

Динамиката в разбирането на аутизма от дихотомно класифициране (налично/нечувствително) постепенно преминава в „спектрално“, което се оказва ключово за диагностиката и терапията на РАС (DSM V; Zeidan et al. 2022). Сложността и хетерогенния характер на аутистичното разстройство, което се откроява както с общи идентификационни, така и с индивидуално-специфични маркери, допълнително придобива различно ниво на тежест и проявления, съобразно възрастта и социалния контекст (Doherty et al., 2023).

Началото на симптоматиката обикновено се забелязва в ранна детска възраст, но за някои от подтиповете РАС проявите могат да станат видими в по-късен етап от развитието, когато социалните изисквания се увеличават (Крайчева, 2024; Mottron, Bzdok, 2020; Августинов, 2015). Трудности в общуването, особено социалното взаимодействие, странни и нетипични модели на поведение и интереси и необичайни реакции към усещания като звуци, светлина, вкус, допир и миризми са общи характеристики на аутизма (Bernard et al., 2022; Георгиева, 2020).

Неоспорима е ролята на ранната диагностика – колкото по-рано се открие и идентифицира невноразвийното разстройство, толкова по-навременно са терапевтичните мероприятия (O'Hara et al., 2024). Родителите често търсят в интернет и социалните мрежи информация за развитието на децата си. O'Hara и колектив проучват общо 1434 публикации, от които 22 от тях отговарят на критериите за включване. Авторският колектив достига до извода, че за тази специфична група се явява недостатъчна първичната здравна помощ, като се подчертава практическата нужда от интердисциплинарен екип. Често у нас се пренебрегва ролята на медицинската сестра като консултант и асистент (Алендарова и кол, 2019).

В условията на съвременната политика за интеграция и приобщаване на лица с увреждания, медицинските специалисти са поставени пред необходимостта да развиват компетентности, съобразени с индивидуалните потребности на тази уязвима група (Петров, Алексиев, 2021). Проучванията на P. Corsano и кол. (2020) разкриват липсата на знания относно клиничните и поведенческите характеристики на аутизма сред педиатричните медицински сестри в Италия, поради което медицинските сестри изпитват трудности в управлението на взаимоотношенията с деца с РАС.

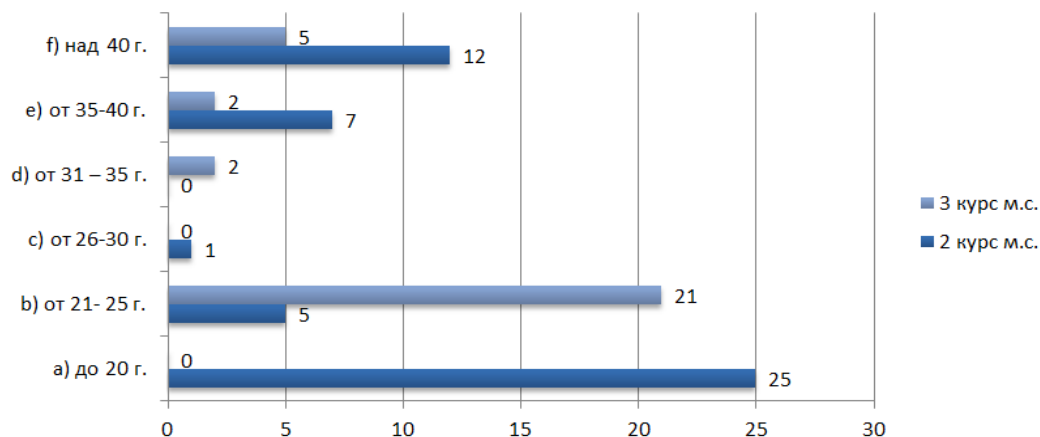
2. МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

Целта е да се анализира информираността на студентите от специалност “Медицинска сестра“, втори и трети курс относно наличните знания и практически умения за работа с лица с аутистично разстройство и техните близки и на тази основа да се очертаят насоките за повишаване на академична им подготовка, ако проучването установи такава необходимост.

Материали и методи. Документален метод: проучване на научна литература по проблема. Социологически метод: използвана е Анкетна карта с общо 23 айтема, обособена в три основни раздела като 17 въпроса са посветени на темата. Спазени са всички необходими за изследването процедури, включително и проектно одобрение от Етичната комисия при МУ-Плевен. Анкетното проучване обхваща 80 студенти от втори (45) и трети курс (35) специалност „Медицинска сестра“ в Медицински университет–Плевен.

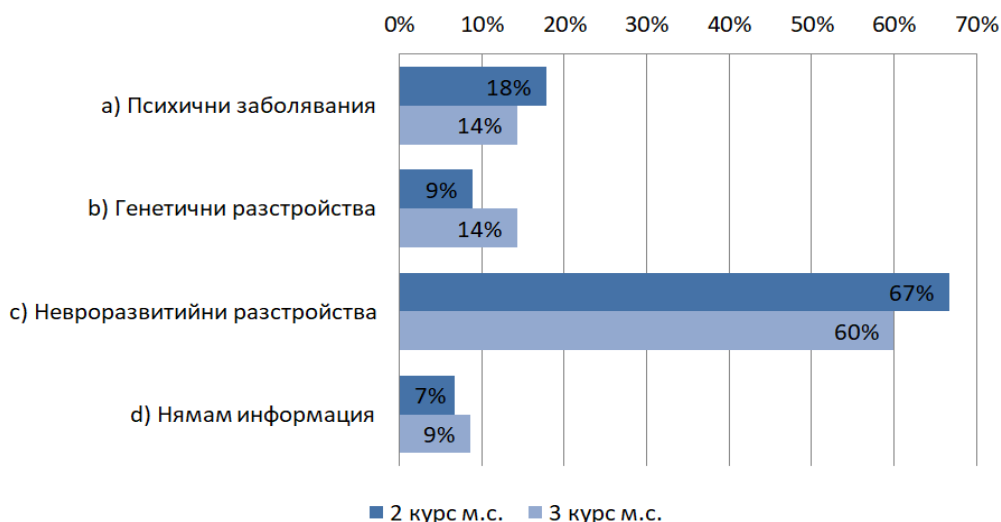
3. РЕЗУЛТАТИ

На фигура 1 е представено разпределението на анкетираните по възрастови групи. Прави впечатление, че освен студентите от възрастови групи 19-25-годишни втори по численост са студентите над 30 години. Приемаме, че се наблюдава тенденция в тази регулирана специалност да се обучават лица, които имат вече натрупан трудов опит и са с установен семеен статус.

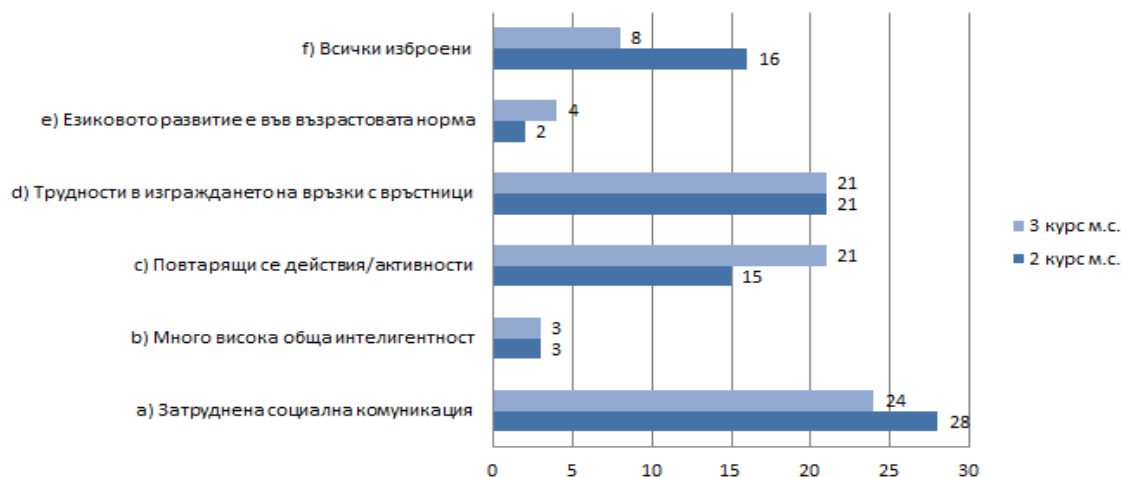
Фигура 1. Разпределение на студенти по възрастови групи в брой

На фигура 2 са представени резултатите от въпроса за идентификация на разстройствата от аутистичния спектър. Най-често избираният отговор от двата курса на обучение е „невроразвитийни разстройства“ – 67% от студентите във втори курс и 60% от студентите в трети курс. Това показва сравнително добро ниво на разпознаване на нозологията сред повече от половината анкетирани студенти. Посочването на отговор „Психични заболявания“ (18% - 2-ри курс; 14% - 3-ти курс) свидетелства все пак за наличие на колебание в дефинирането, основано на клинчите сходства.

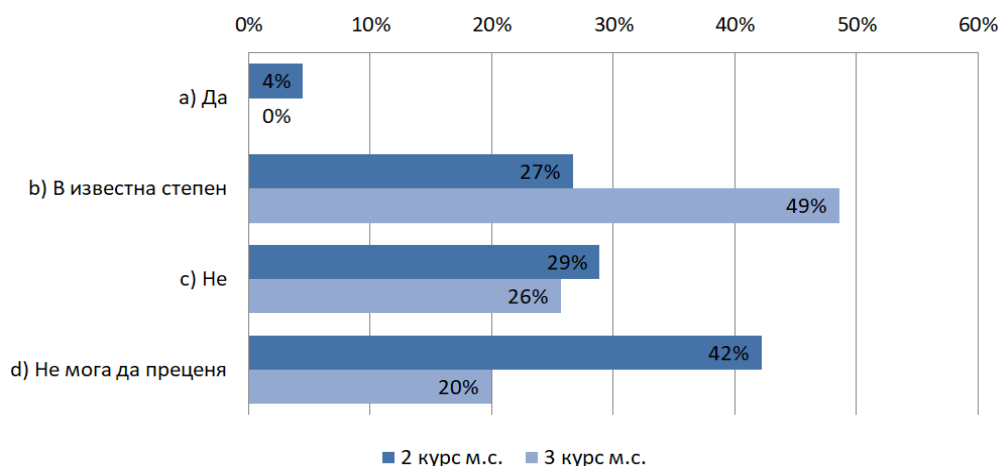
Фигура 2. Разпределение на мнението на студенти относно идентификацията на разстройствата от аутистичния спектър

Най-често разпознавания признак от двете групи студенти сред маркерите, описващи РАС, е затруднената социална комуникация. Действително затруднената социална комуникация е един от основните диагностични критерии за РАС (фиг.3). Като последваща характеристика студентите са посочили „трудности в изграждането на връзки с връстници“ (общо 42/53%), следвана от „повтарящи се действия/активности“ (общо 36/45%). Общо 24 (30%) са дали отговор „всички изброени“. Едва по 6 студента (8%) са посочили, че аутистичните лица показват езиково развитие в норма и са много висока обща интелигентност.

Фигура 3. Разпределение на мнението на студентите за разпознаване характерните признаци на РАС (допустими до 3 отговора)

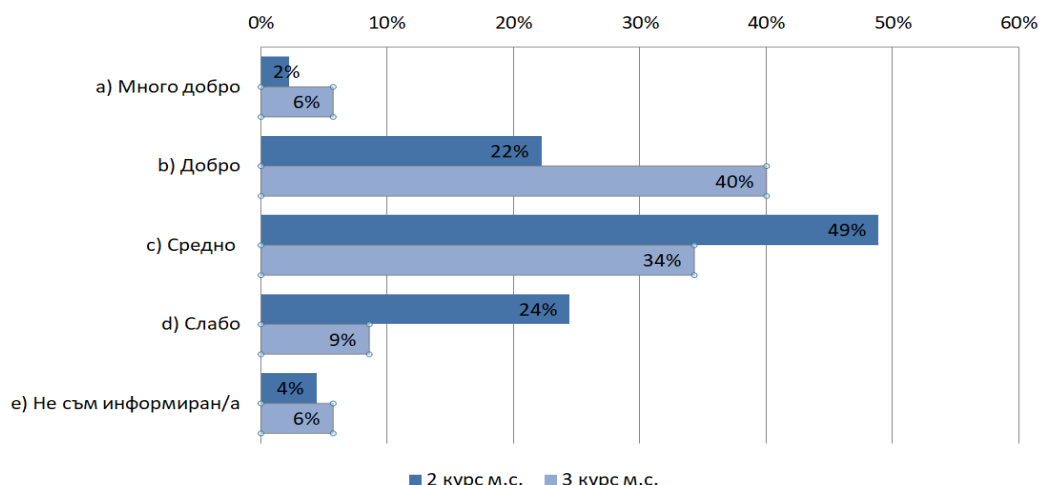
Фигура 4 представя резултати от анкета, свързана с подготовката на студентите за полагане на грижи за лица с РАС, на базата на знанията, които до момента те имат. Самооценената подготовка за полагане на грижи от студентите доминира „в известна степен“ при 2-ри курс - 49% и 27% за 3 курс. 42% от третокурсниците не могат да преценят. Категорично неготови са общо 55%, което показва нуждата от предоставяне на по-обстоятелствен и разширен кръг от знания и свързани с тях умения.

Фигура 4. Разпределение на отговорите относно знанията, които имат студентите, за да се чувстват готови за полагане на грижи за лица с аутизъм

Малък процент от студентите се считат за „много добре“ информирани (фиг. 5). По-голям брой студенти от 3-ти курс смятат, че имат добро ниво на информираност: 2 курс- 22%; 3 курс- 41%. Приблизително половината студенти от 2-ри курс определят информираността си като „средна“ (49%) и за 3 курс - 35%. Слабо информирани са студенти 24% от 2-ри курс и едва 9% от 3 курс. Малка част от студентите изобщо не се чувстват информирани.

Налице е разминаване между информираността и подготвеността: студентите може да се чувстват по-информирани, но не се чувстват напълно подготвени да поемат грижи за лице с РАС. Това предполага, че информираността не автоматично води до усещане за компетентност или увереност в практическото приложение — т.е. знанията може да са теоретични, но приложните умения, увереността и подготовката за грижа остават недостатъчни.

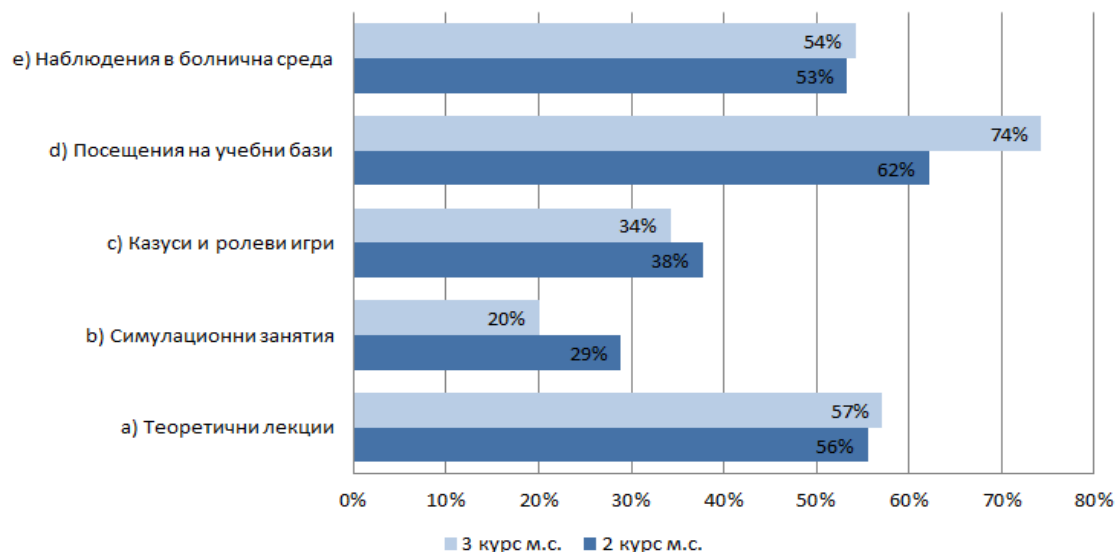
Фигура 5. Разпределение на мнението на студентите относно нивото им на информираност

Разпределението на въпроса „Според Вас, защо здравният специалист трябва да познава основните прояви на РАС“ (допуска се повече от един отговор) е представено на фигура 6. Далите отговор „За да може да осъществи контакт с такова лице“ от 3-ти курс са 94%, а от 2-ри курс са 82%, което показва потребността от умения за общуване с лица с РАС. Подкрепено от отговора „За да може да провежда лечение/рехабилитация“ 2 курс – 76% и 3 курс – 71%. Посочилите за отговор 29% (2 курс) и 9% (3 курс) „За да може да определи степента на трудоспособност/ТЕЛК“ са неинформирани, че специалистите медицинска сестра не участват в състава на ТЕЛК.

Фигура 6. Разпределение на мнението на студентите от въпроса защо здравният специалист трябва да познава основните прояви на РАС (допуска се повече от един отговор)

Какво е мнението на анкетираните студенти за нуждата от подготовка, основана на знания и практически упражнения е показано на фиг. 7.

Фигура 7. Разпределение на мнението на студентите от въпроса „Каква подготовка, според Вас, е най-полезна за усвояване на знания и формиране на умения за подпомагане на лица с РАС?“ (допуска се повече от един отговор)

Усещането за ниска/незадоволителна подготвеност за грижи кореспондира с литературните констатации за липси в системата: недостатъчна подготовка, липса на обучени специалисти, недостатъчни практически умения (Терзиев и кол., 2016; Цветкова-Арсова, 2022; Петров, Алексиев, 2021).

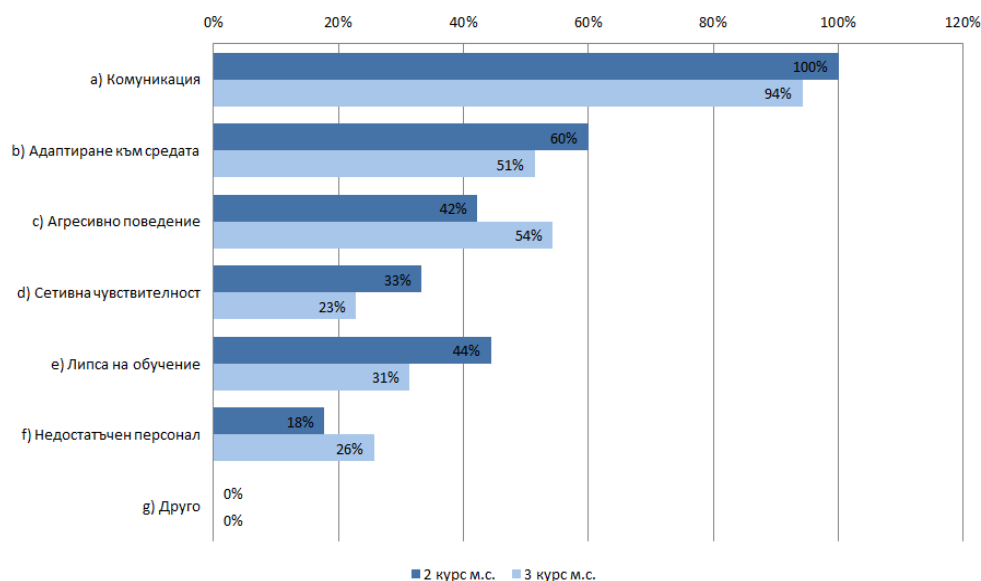
Фигура 7 илюстрира заявените от студентите потребности от академична подготовка за взаимодействие, лечение и подпомагане на пациенти с аутистично разстройство. Необходимо е включването на допълнителни модули, практически семинари и казуси, както и сътрудничество с организации, работещи с лица с аутизъм, за обогатяване на учебната среда (фиг.7).

Макар студентите да придобиват теоретични знания (или поне да се чувстват поинформирани), реалната готовност да приложат тези знания на практика – в грижата за лице с аутизъм, остава много по-ниска (Doherty et al, 2023). Действителността у нас продължава да се сблъсква с предизвикателства в предоставянето на комплексни грижи, подкрепа, интеграция.

Макар че повечето студенти показват интерес и емпатия към хората с аутистично разстройство, липсата на практически опит и задълбочено теоретично обучение може да възпрепятства тяхната ефективност в бъдещата практика (Стратегия за развитие на висшето образование 2021-2030; Атанасова, 2018; Георгиева, 2020).

Анализирайки резултатите от въпроса какви специфични трудности биха могли завършилите специалността студенти да срещнат при грижите за пациенти с аутизъм (фиг.8), установяваме, че:

- На първо място номинират трудната комуникация с такива пациенти: 2 к.-100%, 3 к.- 94%
- Трудностите с адаптацията към средата: 2 к.-60%, 3 к.- 51%
- Възможно проявимо агресивно поведение: 2 к.-42%, 3 к.- 54%
- Липсата на обучение за работа с лица с РАС: 2 к.-44%, 3 к.- 31%
- Поведение на медицинската сестра при свръх сетивна чувствителност: 2 к.-33%, 3 к.- 23%
- Недостатъчния персонал, подготвен за работа в здравеопазната, образователната и социалната сфера: 2 к.-26%, 3 к.- 18%

Фигура 8. Разпределение на мнението на студентите от въпроса „Какви специфични трудности бихте могли да срещнете при грижите за пациенти с аутизъм? (изберете и ранжирайте по важност до 3 отговора)”

Получените данни подчертават необходимостта от засилване на обучението по темата за разстройствата от аутистичния спектър в програмата за подготовка на медицинските сестри. Въпреки че студентите демонстрират основни познания относно същността и признаците на РАС, усещането им за недостатъчна практическа готовност показва липса на систематизирано обучение, насочено към реалното прилагане на знанията в клиничната практика.

Медицинската сестра има ключова роля в процеса на грижи за лица с аутизъм — тя не само осигурява медицинска подкрепа, но и подпомага комуникацията, социалното взаимодействие и адаптацията на пациента към лечебната и социалната среда (Алендарова и кол., 2019). Следователно, включването на тематични модули, симулации и клинични практики, насочени към взаимодействие с лица от аутистичния спектър, би допринесло значително за повишаване на компетентността и увереността на бъдещите специалисти по здравни грижи. Подобен подход ще позволи на студентите да развият по-дълбоко разбиране за индивидуалните нужди на тези пациенти, както и умения за съпричастност, толерантност и ефективна комуникация — основни елементи от съвременната сестринска практика (Bernard et al., 2022; Corsano et.al., 2020).

Могат да се посочат следните *изводи*:

Данните показват позитивна тенденция по отношение на информираността -студентите във 3-ти курс се чувстват по-добре информирани относно идентификацията, трудностите и проблемите на лицата с аутистично разстройство РАС, но анкетираните и от двата курса категорично показват нуждата от знания и практически умения, очаквано получени от лекции, семинари, посещения на бази, решаване на казуси.

Остава значителен дефицит в усещането за готовност за полагане на грижи - което е сигнал, че обучението трябва да включва повече практическа подготовка, симулации, работа със случаи, стажове, интензивно обучение на практически умения за грижа в естествена среда.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Медицинската сестра има ключова роля в процеса на грижи за лицата с аутизъм - тя не само трябва да осигурява медицинска подкрепа, но и да подпомага комуникацията, социалното взаимодействие и адаптацията на пациента към лечебната и социалната среда.

Получените данни подчертават необходимостта от засилване на обучението за разстройствата от аутистичния спектър в плана за подготовка на медицинските сестри. Въпреки че студентите демонстрират основни познания относно същността и признаците на РАС, преценката им за недостатъчна готовност, показва отсъствието на систематизирано обучение, насочено към реалното прилагане на знанията в клиничната практика.

Внедряването на нова дисциплина с теоретично и практическо съдържание ориентирана към все повече увеличаващата се специфична група пациенти в учебния план ще позволи на студентите да развият по-дълбоко разбиране за индивидуалните нужди на такива лица, както и умения за съпричастност, толерантност и ефективна комуникация — основни елементи от съвременната сестринска практика.

5. ЛИТЕРАТУРА

- Августинов С. (2014). Интеракцията, като специфична форма на влияние спрямо дете с разстройство от спектъра на аутизма. Седми Национален конгрес по психология. Сборника доклади. С. 1206-1212
- Августинов С. (2015). Стрес и дистрес в семейството с дете с разстройство от спектъра на аутизма. (ст.) Сборник с научни публикации от международна конференция „Психология и Общество“; УИ „Паисий Хилендарски“. 498-509
- Алендарова Ф. И. Стамболова, Х. Братанова. (2019). Информираност на родителите на деца с увреждания - роля на медицинската сестра. Knowledge: International Journal. Vol. 5:(4). 1147-1151
- Атанасова, А. (2018). Диагностика и оценка на разстройства от аутистичния спектър. УИ „Св. Климент Охридски“
- Георгиева, Д. (2020). Аутизмът в детската възраст – предизвикателства и подходи. Български медицински журнал. 15(2). 45–51.
- Крайчева С. (2024). Статистическо наблюдение върху приложимостта на the Autism Spectrum Quotient: Children`s version (AQ-Child) при оценка на разстройствата от аутистичния спектър. Специална педагогика и Логопедия. т.9:38-63
- Левтерова Д. С. Августинов. (2015). Фамилни интеракции при деца с разстройства от аутистичния спектър. Сборник с научни доклади от международна конференция „Теория и практика на психолого–педагогическата подготовка на специалиста в университета. Изд. Екс-Прес. Габрово. 336-342
- Петров, И., Н. Алексиев. (2021). Образованието на медицинските кадри по темата за аутизма – необходимост или избор? Медицинско образование.7(1). 12–17
- Стратегия за развитие на висшето образование в Република България (2021–2030). [<https://web.mon.bg/bg/143>, 2023-20-07]
- Терзиев, Д., Аврамова, А., Полнарева, Н. (2016). Разстройства от аутистичния спектър. Разпознаване, оценка и интервенции. Насоки за професионалисти, работещи с деца. Клиника по детска психиатрия „Свети Никола“. УМБАЛ „Александровска“. [<https://www.namama.bg/upload/2018/>]
- Цветкова-Арсова, М. (2022). Аутизъм. Подходи и стратегии за въздействие. УИ „Св. Климент Охридски“
- Bernard S, Grosjean B, Caravallah L. (2022). Neurodiversity and Early Autism. JAMA Pediatr. 1.176(12):1272-1273
- Corsano P, M. Cinotti, L. Guidotti. (2020). Paediatric nurses' knowledge and experience of autism spectrum disorders: An Italian survey. J Child Health Care. 24(3):486-495

- Doherty M., McCowan S., Shaw SK. (2023). Autistic space: an innovative framework for meeting the needs of autistic people in healthcare settings. *Br J Hosp Med.* 84(4):1–9
- Mottron L, Bzdok D. Autism spectrum heterogeneity: fact or artifact? *Mol Psychiatry.* 2020 Dec;25(12):3178-3185
- O'Hara PT, P Talero Cabrejo, TV Earland. (2024). Early detection of neurodevelopmental disorders in paediatric primary care: A scoping review. *Fam Pract.* Dec 2.41(6):883-891
- Zeidan J, Fombonne E, Scolah J, et al. (2022). Global prevalence of autism: A systematic review update. *Autism Research.* 15(5):778–790.
- World Health Organization. (2025). Autism spectrum disorders.